

GIEH

Giehttogiella

TTOG

Bihkedimmie: joejkeme jäh soptsesh

IELLA

TJÁLLEGOAHTÉ
FÖRFATTARCENTRUM SÄPMI

MED
STÖD
FRÅN

ALLMÄNNA
ARVSFONDEN

Maanabaeleste dellie aelhie mijese soptsesh soptsestidh j̄ih joejkedh. Men gosse b̄aaras̄abpoe s̄j̄idtebe dellie ij leah vielie aelhie.

Daate b̄ihkedimmie s̄æjhta stuerebe sijjiem soptsesidie j̄ih joejkemasse maanide vedtedh. Mijjeh naan soptsesh veeljeme mah leah jarngesne Saepmesne. Daah soptsesh soptsestimiegærjesne ḡåvnesieh mij daan b̄ihkedæmman s̄jeahta, j̄ih aaj digitaale t̄jaelijejarngesne Tj̄allegoahte. Daennie b̄ihkedimmesne mijjeh rae-rieh vedtebe guktie soptsesigujmie barkedh. Daah laavenjassh mahte gaajhkide soptsesidie s̄j̄iehtieh, j̄ih eah leah daerpies dejtie nuhtjedh seamma öörnegisnie guktie b̄ihkedimmesne. Mujhtieh! Dah soptsesh gellie ovmessie versjovnine ḡåvnesieh. Dah leah njaalmeh j̄ih jeatjahlaakan aaj soptsesovveme. Datne åadtjoeh dejtie soptsestidh guktie dutnjien s̄j̄iehtieh. Jijtje aaj maahtah soptsesh hæhtadidh! Jallh goh Åsa Simma jeahta.

Mov lea reaktoe mov j̄ijtjen krodth soptsesasse b̄iejedh. Mejtie t̄jædtjeme tuhtjie johke soptsesisnie lea vihkeles mearan manne m̄ån tuhtjem gierkie lea vihkielåbpoe johkeste. Aerpievuekien mietie mov lea reaktoe soptsesem klaeriedidh.

Soptsesh eah barre ḡieletæjmojde s̄j̄iehth, j̄ih joejkeme ij leah barre mejnie akt mijjeh musihketæjmojde ḡiehtelibie.

Mijjeh s̄ijhtebe dijjem eadtjaldehtedh joejkemem j̄ih soptsesem meatan vaeltedh gaajhken ööhpehtæmman j̄ih aarkebeajjan. D̄ihte åesie mijjen j̄ieliedistie. F̄ierhten soptsesasse laavenjassh joejkemen j̄ih soptsestimien b̄ijre. Men aaj laavenjassh duedtine j̄ih guvviedimmie. Mijjen åssjalommesh daejnie b̄ihkedimmie edtja dovne gaajhkide tæjmojde s̄j̄iehtedh men aaj ḡætēsne fuelhkine mij s̄æjhta joejkedh j̄ih vielie soptsesh soptsestidh.

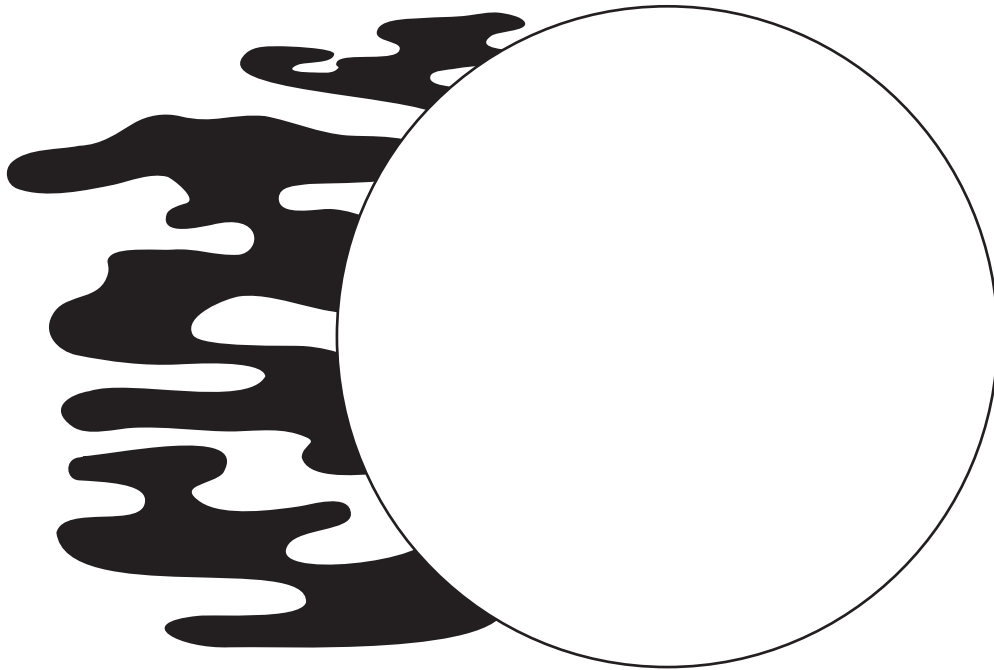
Mijjeh oksem r̄ihpestamme j̄ih d̄ihte geangsjan. Datne maahtah vielie ḡiehtjedidh.

10 raerih dutnjen mij edtja soptsesh soptsestidh

1. Soptsesth soptsesh datne maahtah jñh mejgumie datne jearsoes. Soptsese maam datne lyjhkh jñh liereme dov kråahpen sisnie dabrene. Ih gaajhkem dovnem mājhtah? Hæhtedh mij deahpede.
2. Soptsesth gubpede soptsese bāata, jis daajrah. Jallh soptsesth gusnie datne dam voestes aejkien govlih. Gosse dam dorjeme, dellie maahtah soptsesem soptsestidh. Lissehth mejnie joem vielie jñh vueseht maam datne lyjhkh. Darjoeh soptsesem dov jñjtsadth. Fierhten aejkien datne dam soptsesth, dellie datne dam klaaredh dov domtesigumie, bievsterinie jñh giejtie datne soptsesth.
3. Soejesjh guktie edtjh soptsestidh. Ih edtjh gaajhkem dovnem åvhtan lieredh. Men ussjedidh gåabph soptsese jāhta. Vihkielommes lea daejredh guktie aalka jñh guktie orreje.
4. Nuhtjh tñiehtjelem. Jis datne gellie almetji bijre soptsesth, gusnie dah tjåadtjoeh? Gusnie vaerie? Jis datne nænnoestamme almetje aktene sijjesne tjåadtje, jarkelh dahkoe gosse dejnie soptsesth. Jis datne nænnoestamme vaerie lea sjiere sijjesne, vueseht gusnie, gosse dan bijre soptsesth. Skaepedh tñiehtjelem goltelæjjese.
5. Nuhtjh dov kråahpem. Såemies aejkien nuekies barre njihkestidh jallh rudtjem seejkedh Stoerre scenen nelnie stuerebe/vijrebe svihtjemh daerpies, men smaave dæhkide nuekies barre smaave svihtjemigumie.

6. Nuhtjh dov giëlem. Smaave joekehtsh giëline maehtieh almetjh joekoen baajnehtidh. Målsohth guktie datne soptsesth, man varki/soejmetji. Edtjh simmedh jallh reegkes giëline soptsestidh? Såemies soptsesh sjehtieh dramatihkelaakan soptsestidh, jeatjah sjehtieh riekte soptsesovvedh, nov goh Leah.
7. Baajh goltelæjjide meatan årrodh. Vuartesjh dejtie naan aejkien.
8. Aellieh eejehtimmieh åajeldehtieh. Aellieh billh gosse sjeavodh sjædta. Hijven goltelæjjese soptsesisnie liegkestidh. Jis datne eevre fuahpan sjidh, dellie maahtah gaptabeelhtem noeledh. Sigkh gaamegidie. Jovkh tjaetsiem. Vaeltieh eejehtimmiem jih årroeh oktegh.
9. Nuekies barre giëlem jih kråahpem nuhtjedh. Ih naan scenedaeverh daarpesjh. Men scenedaeverh maehtieh aaj viehkine årrodh dam soptsestimieboelhkem nænnoestidh. Maanah dam lyjhkoeh. Mij akt voessen sisnie jallh tjohe maam datne tsaakah.
10. Nuhtjh dov giëlide. Nuhtjh saemien, jih jis datne barre ånnetje maahtah, nuhtjh dejtie baakojde datne maahtah. Joejkh, jallh laavloeh! Baajh soptsesem jærhkedh joejkeminie jallh naan melodijine. Numhtie iktesth Saepmesne soptsestamme.

Sjugniedimmiesoptsesse

Sjugniedimmiesoptsessh abpe veartanisnie gââvnesieh. Dah soptsestieh guktie almetjh daennie eatnamisnie aalkeme jieledh, jïh guktie eatneme sjugniesovvi. Dïhte jeenjëm almetji aarvoevâaromen jïh filosofijen bijre jeahta.

Saemien sjugniedimmiesoptsesisnie soptsesâvva guktie eatneme, dyjrh jïh almetjh sinsætnan gârredamme.

»Aalkoealmetji gaskem dejtïe sjugniedimmiesoptsesidïe gellïen aejkïen soptsestïeh guktïe mijjïeh libïe biejjïen, asken jïh naestïej maadtojste. Jalhts stoerre gâhkaldahkh veartenen aalkoealmetji gaskem, jïh mijjïeh bârrode veartanisnie ârrobe, dellïe dejtïe mytiske soptsesidïe seammalaakan vââjnoeh, jïh biejjïe jârngesne«, Åsa Simma jeahta.

Gellïne ovmessïe saemien mytiske soptsesïnie biejjïe jârngesne jïh jeanatjommes saemien soptsestimiegærjïde gââvnesieh. Soptsesë biejjïenbaarnïej bijre gââvnese, jïh aaj soptsesh biejjïennïejten bijre. Gosse dejtïe mytiske soptsesidïe maanide buektebe, dellïe goerkesem dejtïe vedtebe man vihkeles sijjïe biejjïen lea saemien kultuvresne, jïh man âvtteste saemïeh biejjïen maanah gohtjesuvvïeh.

EATNEME

Bigkh eatnemem maanaj ektine. Nuhtjh soptsesem guktie eatneme bovtseste sjugniesovvi, jïh nuhtjh goelkh, tjåervieh, skåerrieh jïh moerh. Jis maanah gååvnesieh mah eah dan jeenje bovtsi bijre daejrieh maehtede ussjedidh guktie eatneme sijhteme vååjnedh jis jeatjijstie arktiske dyrijste sjugniesovveme. Nuhtjh dyjrh mah maanide mij akt jiehtieh.

DAELVIEBIEJJIE

Bïejh tjaetsiem bååhkesjimmiefåårmide. Fååarme gusnie raejkie fåårmen gaskoeh, jïh baajh tjaetsiem gelmedh. Debrehth dejtie jïengegievlide garhtside jallh siejhme riejhvide. Dellie maehtede dejtie oxen ålkolen gævnjodh. Daate båeries aerpievuekie juktie biejjiem buerie båeteme heelsedh jïh biejjien voestes veaksehks biejjelaemtjïeh dåastodh.

VUELIE

NINA NORDVALL VAHLBERGEN LAAVENJASSE GUKTIE AELKEDH JOEJKEDH

- Gaarrasjidie. Jis lidie gallesh maetede gievlesne tjáadtjodh.
- Baajede áelkieh jìh tjáejjiem lájjodh jìh trávsoejidie goh stoerre sjoehkenes.
- Suvhtehtidie dijen boelvide, jìh baajede tjoejem njaelmeste báatedh, v.g. aaaa. Garmerdh jìh jááhkesjh. Gosse faahketji mij akt tjuaja, dellie maahta föörhkedimmieh dusnie daesnie govledh. Baajh barre áarrodh jìh jáerhkieh goske gaajhkesh dovnesh Leah meatan tjeiejeh.
- Jáerhkiehtidie tjoejedh, jìh aelkede gïetigujmie ávtese jìh báástede svihtjedh. Suvhtehtidie dijen boelvide nov goh dijjieh tjoekeminie. Baajede tjojenassem olkese báatedh. Daelie sjædta goh a-a-a gosse tjojeje olkese tjaabresávva gosse dijjieh sovkeminie.
- Jáerhkiehtidie tjoejedh, tjáadtjode stille jìh vueseht guktie tjojeje bæjjese jìh våålese jáhta. Gosse jollebe tjoejem laavloeh, dellie lutnjh gïetem bæjjese. Gosse vueliehkåbpoe tjoejh laavloeh, dellie dam vueseht gïetine våålese. Guvvedh gïetine elmesne, jìh dâeredh svihtjemem dov gïeline. Nov goh dov gïele tjahkeste våålese vuemien gâajkoe juhtieminie.
- Jáerhkiehtidie tjoejedh, jìh seammasïenten haarjanidie dynamihkem, (tjarke jìh viesjies). Datne dellie gïetide bæjjese lutnjh gosse sïjhth dah maanah edtjeh tjamkelaakan laavlodh. Jis sïjhth dah edtjeh viesjieslaakan laavlodh, dellie datne dov gïetide våålese guelpien gâajkoe vueledh. Gaavnh væhtam gosse edtja sjaavodh. Garmerdh!

Daate laavenjasse hijven vuekie guktie haarjanidh, jìh barre tjoejedh, baajedh tjoejem njaelmeste báatedh gosse kråahpe jìh tjeapohke Leah eevre frïjje. Dïhte aaj hijven juktie doestedh tjoejedh mubpiegujmie ektine.

JOEJKEMEGÏETE

Krister Stoor bîhkede:

Joejkeme idtji skaepiedovvh juktie dam sceneste âehpiedehtedh. Joejkemem edtjebe dâllen bijre goltelidh. Ih daarpesjh dan tjarki joejkedh juktie govlesovvedh. Seadtoes krâahpe iktesth hijven gosse musihkem âvtese buektedh. Baajh gïetide frïjje ârrodh, jîh daanhtsoeh amma gïetine. Datne gujht vuajneme joejkijh aktine gïetine svihtjeminie nov goh dah Leah Dirigentine jîjtsanne. Gosse gïeth Leah Frïjje, dellie datne frïjjebe gîrsegietjeh âadtjoeh. Jis datne dov gïeth rudtjen duekesne steerh, dellie ij Leah Aelkie dov gïelevierhtieh bôöremeslaakan nuhtjedh.

Máddu

Saemien aerpievuekien mietie dellie gaajhke mij jeala maadteraahkam átna, mij noerhtesaemien gielesne gohtje máddu. Baakoe sæjhata aaj jiehtedh maadtoe. Diihte lea baakoe mij abpe Saepmesne gáávnese. Áarjelsaemien gielesne baakoe maadtoe sæjhata jiehtedh v.g sliekte jallh sijjie gubpede báata.

Dah soptsesh máddun bijre mijjem lierebe vááregelaakan dyjrigujmie dáemie-
didh jiih dovne smaave jiih stoerre dyjrh seahkaridh, ovjuvrh jallh ij. Dejniie báeries
saemien soptsesisnie dovne doh riievtegh máddum, maadteraahkam utnieh. Man
ávteste edtjebe dej bijre soptsesidh? Dle dannasinie dej soptsesi tjírrh maanah
lierieh guktie eatnemem riecteslaakan vaarjelidh. Dah báeries soptsesh boelveste
boelvese jáhteme edtjeh mijjem faepieldidh, men aaj mijjem maam akt lieredh.
Dah maanide lierieh eatnemem jiih dyjride seahkaridh. Dah soptsesh máddun bijre
mijjem lierieh eah dyjride pleekh, men aaj ahte ibie edtjh álvoes jeenjem eatna-
mistie vaeltedh. Báeries soptsesisnie máddu vuarka gosse álvoes jeenje göölesá-
va. Dellie gueliej stoerre máddu vínhtsen nueleste jæjhata. Dah soptsesh máddun
bijre mijjem lierieh ussjedidh guktie monnehkelaakan jieledh.

Fierhten dyjren máddu lea dyjrese jiihtje lihke gárredamme. Dah soptsesh leah gel-
lien aejkien naa radtsoeh. Snjearaj máddu maahta juelkien soenem njarhvestidh
jis diihte máarehke sjædta. Jis tsáábpem máddum nírrehte, dellie gaajh skiemtjie
sjædta jiih minngemosth jaama. Jis ij orrejeh dyjrem máaradehtedh.

DOV JÏJTJEDH MÁDDU

Viehkehth dejtie maanide dyjri bijre ussjedidh. Giëhtjedidie ovmessie dyjrh jïh ussjedidie magkerh jïjtsevoeth dyjri. Vaerien sluemegen Leah besteles baenieh. Dïhte lea mãarehks jïh ij mestie billh. Guktie vaerien sluemegen mãddu maahta vääjnedh? Jih tjovrehken mij lea gaajh sneehpes jïh gaahpoeh. Guktie tjovrehki mãddu vääjnoe? Baajh maanide dyjrh veeljedh jïh dejtie guvviedidh.

VUELIE

SARA-HELÉN PERSSON: VIEHKIE GUKTIE AELKEDH JOEJKEDH

1. Gosse edtjh aelkedh, veeljh vuelieh mah Leah aelhie joejkedh. Maahta dyjrevueliejgumie aelkedh. Aelhie dej jievkehtimmiej tjirrh dyjrem damtjidh. Säämies aejkien vuelieh gellien aejkien jijtjemse mubpesth jiehtieh, dellie aelhie dam dåeriedidh. Maanah aaj dellie guarkoeh guktie vuelie tseegkesovveme. Vuelien jievkehtimmie v.g. vuesehte guktie dyjre svæhtja, jis onne jallh stoerre.
2. Stååkedidie dej vueliejgumie. Mejtie stååkedimmieh gusnie maanah åadtjoeh moenedidh gusnie vuelie viehkine jallh sjaraadh darjodh. Numhtie datne maanaj iedtjem feengkh.
3. Gaertjiedidie! Aellieh dan gellie vuelieh vaeltieh. Juekieh dejtie vuelide ovmesseie teemide, v.g. ovmesseie dyjrh.

JÖRGEN STENBERGEN MIESIE

*Joejkh miesiem. Dïhte vuelie maam maanah maehtieh damtjidh.
Joejkh vueliem tjoejeste tjoejese. Baajh maanide meatan årrodh
ussjedidh: Mejtie daate miesie? Numhtie tjuaja? Ijje, ij gajhken aejkien
numhtie tjoejh. Maahta naemhtie aaj tjoejedh. Miesie guatsa, dïhte
tjyskehte. Baajh maanah miesien vueliem gïehtjedidh, jïh dejnie
stååkedidh.*

DYJRI VUELIEH

Daesnie ovmessie dyjri vuelieh mejtie maehtede goltelidh:

Davvi Jienat/Northern voices (Spotify)

Mánáid luohkeboddu (Youtube)

Vuortjis Jörgen Stenbergine (Spotify)

Gumpe Inga Juusojne (Spotify)

Vielppis Nuorra juoigitine (Spotify)

Raerieh

NUHTJH DAM MIJ ISVELIHK

Dihthe mij isvelihks learoehkidie feengkie. Baltastæjjavaajesh iktesth sjehtieh. Dellie gærja Soigosiid sáhttu sjehteles maam Mikkel Magnus Utsi tjaaleme (Davvi girji 2000). Bööremes tije dagkerh soptsesh soptsestidh lea tjearan. Mijjen guhkies daelvieboelhkesne iktesth bööremes tije orreme soptsesh soptsestidh.

Hatsvesietnie j̄ih Njaeviesietnie

Hatsvesietnie j̄ih Njaeviesietnie lea göökte mytiske nyjsenæjjah. Soptsesh dej bijre leah aerpievuekijste mah mahte fierhten dajvesne gååvnesieh. Akte dagkeres soptsese maanagærjesne *Gollegoalši*, gååvnese mij åarjelsaemien gïelesne gohtje Gullietjååtsele. Desnie Njaeviesietnien niejte prinsine pruvrie. Gærjesne Samiska sagor, maam Kirsti Birkeland tjaaleme (Cappelens förlag, 1986), doh göökte nyjsenæjjah meatan gosse eatneme sjugniesåvva. Dïhte vuesehte man vihkeles doh guaktah saemien aerpievuekesne orreme.

Soptsesåvva Hatsvesietnie eatnemen nueleste bööti j̄ih gaajhkh skïemtjelassh meatan bæjjese veelti. Hatsvesietnie hatsveslaakan dâemiedi, j̄ih destie satne sov nommem åådtjeme. Desnie gusnie Hatsvesietnie lea ovtryjjes j̄ih ij leah desnie maam gænnah hijven. Vuesiehtimmien gaavhtan såekiej duhrrieh, dah mah leah tjeehpes, j̄ih muhtsies bijjene moeri gïerhgietjide. Dah gohtjesuvvieh *Hatsvesietnien laemtjeh*. Hatsvesietnie aaj guktie gohtje akte stoerre hievnie. »Háhčeseatni suona geassá« noerhtesaemien gïelesne jeahta faajsoen bijre – Daelie Hatsvesietnie soenide giesiemine.

Njaeviesietnie sov nommem åådtjeme destie mïevhkes guhkies tjeapohkegoelkijste, mejtie bovtsh j̄ih gaajhtsh utnieh, njaeviegoelkh. Dej beeli njaeviegoelkh gïerhkemasse biejin juktie maanah edtjin hijvenlaakan åeredh. Njaeviesietnien nomme vuesehte mij akt buerie j̄ih mïevhkes. Gosse dejtie nommide jiehtebe, dellie govlebe Njaeviesietnie lea mïevhkes, j̄ih Hatsvesietnie lea garrebe. Dej nommh vuesiehtieh guktie dah guaktah lægan.

GUVVIEDIDH

Maanah lyjhkoeh dejtie nyjsenæjjiide guvviedidh gosse dah guaktah lægan sin-sitnien vuestiepaarre. Guktie maehtieh dej plierh guvviedidh? Njaeviesietnie lea faavroes jïh buerie. Dïhte biejjeste bata, jïh lea lvoes vedtiejadtje jïh Hatsvesietnie dam nhtede. Hatsvesietnie lea gaahrtsehke, jïh Njaeviesietniem sohtehte. Dïhte sjhta laantem eekedh, jïh dyjrh pleekie.

SOPTSESEM GUVVIEJGUJMIE SKAEPIDIDH

Gaavnh guvvieh mejtie sijjïeh jïh almetjh vuesiehtieh. Juekieh maanide dehkide, golme maanah fierhten dehkesne. Bïejh dejtie guvvide guvviesjrojne vlese. Fïere guhte maana edtja guvviem veeljedh, sijjiem jïh gkte almetjh. Baajh dejtie sijjen guvvieh vaeltedh. Gaajhkh maanah fierhten dehkesne sijjen guvvien bïjre soptseste, magkere sijjie lea, jïh magkere almetje. Nuhtjh fantasijem. Baajh maanah mænngan dejtie soptsesidie tanghkan bïejjedh, jïh ektesne soptsesem skae-piedidh gusnie dovne sijjie jïh dah almetjh Leah meatan. Mij deahpede? Guktie soptse aalka, jïh guktie orreje?

BĪENJE

Saepmesne soptsestidh lea maanide ryöjredidh geervesovvedh. Saemien gieles ij leah naan sjiere lahtese mij sæjhta jiehtedh (bijjedimmie), men saemiej leah gellie soptsesh dan bijre. Soptsesi tjirrh maanah jijtsh vaestiedassh gaevnieh.

Numhtie Harald Gaski jeahta, professovre saemien litteratuvresne. Maanide soptsestidh jñh joejkedh aaj dovne sliekti jñh krüste-eejhtegi diedte orreme. Asta Balto mij lea giehtjedamme guktie saemien maanah eledh tjaala sliekte edtji maanide, »væjsehkevoetem soptsesi tjirrh« lieredh Soptsese bñenjen bijre lea dagkeres sjiere soptsese mij vuesehte guktie tsiehkies almetji jñh dyjri gaskem lea, jñh aaj tsiehkies eatnamasse. Dñhte hijven aalkoe gosse edtja maanajgumie soptsestidh guktie saemien jieledefilosofije vääjnoe. Gærja *Girjjo-Gárjjo* maam Kären Elle Gaup lea tjaaleme (Davvi girji, 2001) dieves dagkeres soptsesigumie, akte gulliegaaltije.

LUHPIEDIMMIE EATNAMASSE

Mijjies almetjh dyjrigumie jñh eatnaminie jeenje ovmessies aati bijre latjkeme. Mijjies bñenjine latjkeme iktesth dam biëpmehtidh. Bñenje mij barka beapmoeh voestegh åådtje. Bñenje mijjen voelpe jis mijjies mijjen luhpiedimmiem steerebe. Seammalaakan eatnaminie. Sääkie mijjies moerh vadta. Dñhte iëbnh mijjies vadta mestie ovmessiem darjodh. Maam mijjies sáakan luhpiedamme?

Jaevrie mijjies guelies vadta. Dñhte sijjiem mijjies vadta fealadidh, juktie mijjies maehthebe vñnhtsine vuejedh sijjies sæjjan. Maam mijjies jaavran luhpiedamme?

Soptsesth maanajgumie ovmessies luhpiedimmiej bijre, badth aaj guktie mijjies almetjh luhpiedimmiem eatnamasse jñh dyjride tsööpkeme. Maehtede mäjhtajidh guktie mijjies almetjh naan dagkeres luhpiedimmiem tsööpkeme?

VUELIE

NINA NORDVALL VAHLBERGEN LAAVENJASSE, BÏENJEM HEEREDH

- Gaarrasjidie juelkiejgumie, haestedh maanide heeredh.
- Biejede gïetide gaskebullese jïh gossede. Dantehdie guktie tjæjjien jïh gaskebullen åedtjeh siejkedieh. Gihtjh maanide jis dah sijjen åedtjeh demtieh. Buerkesth guktie dejtie åedtjide nuhtjebe gosse joejkebe.
- Gihtjh mejtie naakene bïenjem åtna, jïh guktie dïhte tjuaja. Jallh soptsesth dov jïjtjedh bïenjen bïjre jïh heerh dam. Jiehtieh vovv-vovv-vovv, jallh ussjedh guktie datne håhtah gosse gaskestoerre bïenjine. Baajh maanah heeredh maam datne darjoeh.
- Jiehtieh daelie edtjebe huhtedh goh stoerre bïenje, jïh dan mænngan goh onne bïenjine. Dellie mijjeh ovmesseie tjoejh gïelesne pryövebe.

Daennie laavenjassesne datne njaelmiem hammode, jïh numhtie tjoeye jorpe jïh »joejkeleslaakan« sjædta. Maanah bæetieh föörhkedidh destie.

OVMESSIE BÏENJH

Pryövede tjojedh goh dejtie bïenjide:

RUAGUOTIT (upmejesaemien dajve)
Bïenje mij håhtasadta/abpe tijjem håhta.

SKAJ (åarjelsaemien dajve)
Bïenje mij håhta juktie tjoeye govloe goh gaaje.

VIRKO (noerhtesaemien dajve)
Girmes jïh jealehke bïenje.

GOAVNNJIT (julevsæemien dajve)
Bïenje mij skåapman vååjnoe.

GÏELE

Krister Stoor soptseste:

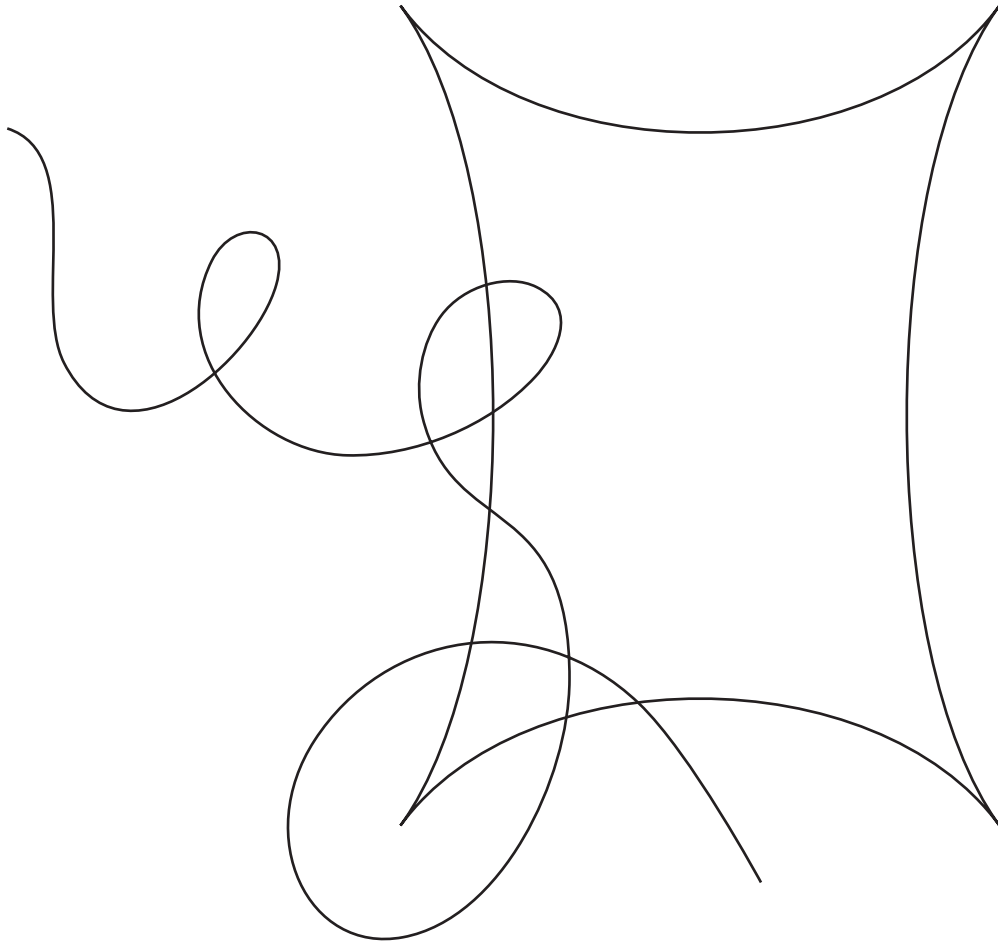
»Laavloeh dejnie gieline dov Leah, jìh ij dejnie gieline datne vaajtelh datne àtneme. Ij pryövedh tjìelkelaakan laavlodh goh mijjìeh libie vaa-ne darjodh. Mijjìeh liereme dan tjìelkelaakan laavlodh goh buektìeh-tìbie, ih edtjh dam darjodh. Dìhte tjaebpies. Men ij Leah vuelie.

Guktie datne dov sisnjemes giëlem gaavnh? Vuekie maam manne liereme lea gietigujmie sovtedh seammasiënten goh tjoejenassh olkese luajhtam mah iemielaakan bàetìeh. Pryövìh datne aaj jìh gièhtelh gellie minuhth jìh domth guktie abpe kràahpe elliesvoetine sjædta.

Stååkedh dov gieline jìh pryövìh guktie ovmesse tjoejenassh tjuejìeh. Hammodh njaelmiem ovmesse vuekiej mietie, laavloeh njuenien tjìrrh, pryövìh njaelmiem steegkedh, laavloeh gaahpoeh njaelmine.

Sìejhmemes lea bielie steegkeldh/bielie gaahpoeh njaelmiem utnedh. Pryövìh låjjodh jìh bìejh njoektjemem guemien vööste jìh jìeh-tìeh lo, lo, lo, la. Damtehth mij ååredæjjine jìh njaelmine deahpadìeh. Mijjìeh iemielaakan vokaalh ovmesse sijjide njaelmesne bìejebe mah ååredæjjam baajnehte. Njoektjeme iemielaakan våålese baenieraajroen nualan jáhta gosse la, la laavloeh.

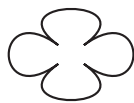
Pryövìh njaelmiem hammoedìdh jìh jìeh-tìeh na, na, na. Dellie iemie nasaale domtesem åadtjoe. Jeeje dejstie tjoejenassijste njuenien baaktoe juhtìeh. Njoektjeme aaj jeatjahlaakan njaelmesne bàata årrodh enn gosse lo jallh la. Pryövìh vuartasjìdh magkeres joekehtse sjædta gosse laavloeh na, na, na, no. Mij deahpede gosse no laavloeh? Pryövìh dan mænngan njoektjemem dan jolle goh gåarede guemien sisnie bìe-jedh, sneerrh njoektjemem. Dellie tjoejenassh åadtjoe mah govloe goh motovrevìnhthse. Vihkeles gaajhkide laavenjasside lea tjæjjiedåarjoe utnedh, olles giëlebaantide bìejstenh. Vuekie voejngeteknikkem haarjanìdh lea voejngem varki njuenien tjìrrh sigkedh. Dellie domth guktie tjæjjie olkese jáhta. Bossh olkese soejmetjelaakan. Njaelmie mahte steegkeldahkesne edtja årrodh. Ståantem mænngan gosse olkese voejngehth maahtah baajedh giëlem aaj meatan årrodh.«

Ruevtienjuenie

Gellie ovmesseie aath gâávnesieh mah mijjem vaarjelieh. Soptsesisnie ruevtienjuenien jïh silpen bijre, desnie dïhte kleebjeme boengeskuvmie nyjsenæjjam derhviegâetesne vaarjele. Mij deahpadamme jis dïhte boengeskuvmiem âajeldehteme? Maanavââagnide jïh gïerhkemisnie silpebâaloeh gævnjasjeh jïh gellien aejkien bâarasâbpoe maanah aaj maam akt vaarjelimmine guadtme. Silpe lea vyörtegs jïh dan âvteste nuekies barre aktene silpebâalojne beelhtesne jallh mij akt voessesedibrehtidh. Maahta aaj meesshreagkah nuhtjedh.

Gellie aerpievuekien soptsesidie nåake sjædta jis jïjtse vaarjelimmiem âajeldehteme. Men hijven gâarede gosse dam mäjhtajamme.

DARJOEH SJĪELEM

Sjĳele lea vadtese maam vadta læhkoen, jielemen jĳh vaarjelimmien åvteste. Darjoeh sjĳielem maam maahtah tjeapohken bijre gævnyasjidh jallh gåabph akt biejedh. Nuhtjh meesshreakkah, garhtsem, jĳh kaanne aaj gierhkĳieh. Maehtede aaj sjĳielem guvviedidh. Guvvedh værjoeh, boengeskuvmiem jallh mij akt jeatjah datne maahtah vaarjelimmine utnedh. Jallh vytnesjh. Voelh, bietskedh jallh lijmesjh. Soptsesth ovmessesthe soptsesh maanaj aerpĳevuekien vaarjoeh bijre.

ÅSSJALDAHKEKAARHTE

Åssjaldahkekaarhth darjodh lea vuekie dam njaalmeh soptsestimmiem loevenidh, jĳh maanah åadtjoeh jĳjtsh soptsesh darjodh. Smaave maanah maehtĳieh sijjen åssjaldahkekaarhth guvviedidh, jallh barre naan gille baakoeh dĳisse tjaeledh. Baajh maanah soptsesh hæhtadidh jĳh åssjaldahkekaarhtem dåarjone utnedh. Dah edtjĳieh dan mænngan åssjaldahkekaarhtem viehkine nuhtjedh jĳh njaalmehlaakan soptsestidh. Jis sĳjhtede jåerhkedh maehtede soptsesem tjaeledh åssjaldahkekaarhten viehkine.

LOHKH

Lohkh vielie soptsesh maanaj bijre mah eah leah silpem gåårvedamme gosse olkese vaadtseme. V.g. Håldi lonuhus maam Thomas Marainen tjaaleme. Sveerjen radijove lea dam sĳjse spealadamme, jĳh dennie sĳjjesne gååvnese gusnie soptsesth tjåanghenamme man nomme *Noaidegiiså*.

FREESTAJLEDH

Åsa Simma kreativitetem skreejrehte.

Aerpieviekien soptsesh sensmoraalem utnieh. Gosse datne dejtie soptsestih, dellie dam sensmoraalem maanide nænnosth jih numhtie saemien filosofije ennje jielije V.g Staaloe. Saemie lea onne, men daajra guktie skåajjesne dåemiedidh. Staaloe ij maam guarkah skåajjesne jih datne maah tah dam nulliehtidh jih dejnie haeniehtidh. Dichte lea ojhte filosofijen bijre.

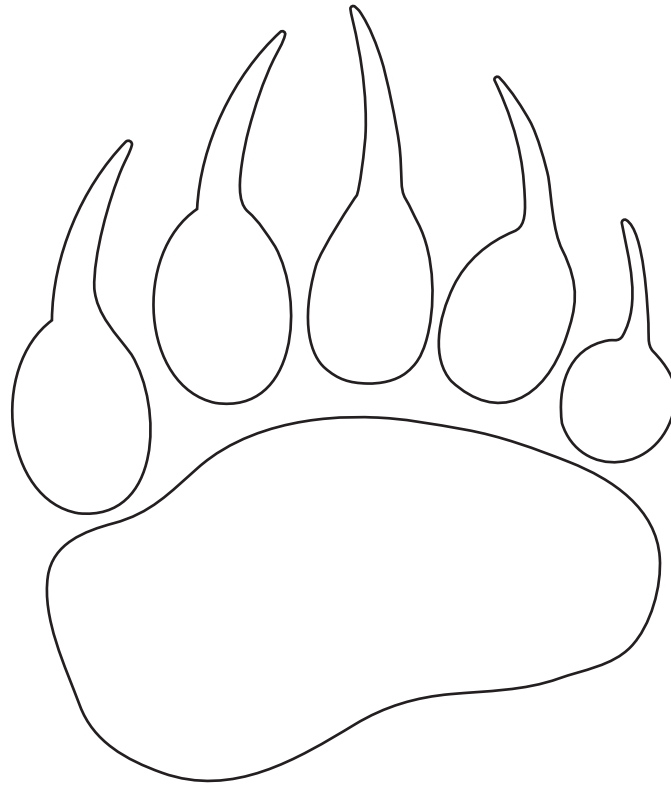
Jih datne åadtjoeh soptsesem jeatjahtehtedh! Ih daarpesjh dam soptsestidh numhtie goh gærjesne tjaaleme. Mijjeh tjoerebe vielie freestajladidh. Dievhtedh, lissiehtidh dam maam datne sijhth. Juktie daarpesjbie orre soptsesh aaj darjodh – Soptsesh soptsestidh lea histo-vrijen tjirrh iktesth aktuelle/sjiehte orreme. Jis datne dejtie soptsesidie lierh, guktie dah dov kråahpen sijse baehtsieh., dellie datne nöörh dejtie jeatjahtehtedh jih kleebjedh. Dah eah leah barre dov åejjesne, datne dejtie meatan guadtah abpe dov kråahpen sisnie.

Raerieh

ÖÖRNH SIJJEM

Manne vienhtem tjuaara naan soptsesh maehtedh jih mejtie aaj naan vuelieh mij soptsesasse sjiehtieh. Gellien aejkien gosse manne jih mov maanah ålkone bijline vuejeminie, dellie radijove lij steegkeldahkesne. Dellie ståantem soptsesigujmie bijlesne sjidti. Hijven dagkeres boelhkh skaepiedidh, sijjiem dejtie öörnedh, dovne lohkehtæjjine jih eejteginie.

– MIKAEL PIRAK

Duvrie

Gellie soptsesh duvrien bijre gââvnesieh. Jih almetjh iktesth sijjen bijre soptsestamme dyjri tjïrrh. Soptsesh dyjri bijre lea gellienaejkien jearsoesvoete aaj dejtie mejtie maanabaeleste eah naan dejstie saemien gielijste utnieh. Naan dejstie voestes baakoeh mah maanah saemien giëlesne lierieh leah dyjri nommh. Dan âvteste aelhie soptsesh dyjri bijre maehtieh tjaebpies vuekie ârrodh saemien lieredh. Dyjri tjïrrh maektebe aaj ektiedimmiem domtedh. Gellie maanah leah bovtsine lihke ektiedamme, jeatjah maanah eevre jeatjah dyjrigujmie lihkebe gârredamme. Soptsesi tjïrrh maahta ektiedimmiem ovmesse dyjrigujmie skaepiedidh, dejgumie mejtie eah dan lihke aaj.

BÏERNEN NOMMH

Bïerne lea mytiske dyjre Saepmesne jïh dan leah gellie nommh. Muvhth nommh baaateme dannasinie ij edtjh iktesth bïernen reaktoe nommem jiehtedh. Noerhte-saemien gielesne dejtie nommh gãhtjoeh »garvinnamat«. Åarjelsaemien gielesne dejtie nommh leah jorthbaakoeh. Dagkeres nomme lea muadtaajja. Muadta sæjhta jiehtedh pãls, jïh aajja lea tjidjtien jallh aehtjien aehtjie jallh naan ålma. Sïejpem lea dovne gohtjeme ránat juktie dan lea kraevies muadta. Maehtede maanaj ektine nommh bïernese hæhtadidh, juktie ibie guarkah dïhte lea bïerne? bielelen baakoem bïerne nuhtjedh.

SOPTSESTIDIE FÁRROSAŠEN BÏJRE

Fárrosasã maahta dyjrestalledh jallh almetjestalledh jïh lea mij akt gaajhkesh utnieh jalhts ibie dan bïjre voerkes. Soptsesth maanajgumie dyjri bïjre dah ráakedieh jallh mejgumie dah sjïere ektiedimmiem utnieh. Maahta stoorre dyjre árrodh, ledtie jallh guelie. Luhpie ussjedidh magkeres dyjre maahta árrodh. Gellie jaepieh maahta vaasedh ávtelen daajra magkeres dyjre maahta árrodh, jis dam dorje... Soptsestidie dyjri bïjre jïh baajh maanide soptsestidh gosse dyjrh ráakedin. Naan dyjre gáavnese mejtie sijhtieh dáeriedidh? Naan dyjre mij lea joekoen vihkele dutnjien jalhts ih daejrieh man ávteste? Tjælieh soptsesh dej gaavnedimmiej bïjre. Dejtie nuerebe maanide leah nuekies barre naan raajesh tjæledh, vytnesjidh jallh guvviedidh.

VUELIE

NINA NORDVALL VAHLBERGEN LAAVENJASSE: DYJRH HEEREDH

- Garmerdehtieh dejtie maanide ovmessie dyjrh heeredh. Akti – akti. Datne vuesehtj jñh maanah dâeriedieh.
- Gihtjñh uvtelassi mietie jñh dellie maehdede aaj maanaj dyjrh heeredh. Maanadâehkesne maatñah gihtjedh guhtñh dyjrh gâetesne utnieh, jallh jis maanah naan lyjhkededyjrem utnieh maehdede dam heeredh. Vuesiehtimmien gaavhtan bñenje, bovtse, gaahtoe jallh ovmessie ledtieh.
- Gaajhkesh dovnesh maehtieh goh dyjre tjojedh. Baajñ fierhten maana sijjen lyjhkededyjrem veeljedh, jñh dam tjojedh. Dellie maatñah baajedh gaajhkesh dovnesh seammasñenten tjojedh, guktie laavlomedâehkie dyjrigujmie sjædta. Dñhte luste jñh rovnege govloe. Vuesehtj tñjelkelaakan dov gñetigujmie gosse aelkede, dellie gaajhkesh dovnesh seammasñenten aelkieh. Vuesehtj aaj tñjelkelaakan gosse orrijidie.

Daennie laavenjassesne mijjiej fokusem laavloemistie sirtebe jñh vuelieaerpievukaan geatskanibie gusnie gellie vuelieh gâävnesieh mejtie buerkiestieh guktie dyjrh svihtjiej, tñuejiej jñh guktie dah Leah almetjasse gârredamme.

VIHKELES DYJRH

Mijjeh mijen vaarjelimmiedyrh utnebe. Njammemedyjre, ledtie jallh guelie. Mov aehtjien vaarjelimmiedyjre lij bovtse jih rieksege. Jih mov lea bïerne jih gurhtie. Maahta dyjrh årrodh datne daamtaj vuajnah, jih mah leah vihkeles dutnjien. Maanah lyjhkoeh dan bijre soptsestidh. Jih ussjedidh magkerh dyjrh leah mov vaarjelimmiedyjre? Akte maana jeehti snjeara lea mov vaarjelimmiedyjre. Manne ojhte snjearah eahtsam. Nov amma numhtie dellie, manne vaestiedim.

– MIKAEL PIRAK

NASAALE JUVRH

Johan Turi tjaala gosse juvrem juajka edtja nasaalelaakan joejkedh, njuenien tjïrrh baakoejgujmie na, na, na jih ij lo, lo, lo. Manne laav-lomepedagååkem dan bijre gihtjim jih dihte jeehti gosse vaejsjiem nasaalelaakan joejkedh dellie dam hatsvesvoeten iemielaakan åvtese buaktah.

– KRISTER STOOR

Hievnie

Såemies aejkien mijjeh dan jeenje bierni, vaejsjiej jìh bovtsi bijre soptsestibie. Jìh dellie åajaldehtebe dejtie ellen unnemes dyjride! Jìh dellie eah dah doh njåemelh jìh tjetskìeh, men dah mah Leah enn unnebe. Hievnìe lea åhtehts mij soptsesisnie almetjh beerkie juktie sov viermiem vaarjelimmìe gårra. Solveig Labba raereste guktie satne dejtie smaave dyjride nuhtjie sov soptsesidie.

Manne leam dovne aarhskuvlelohkehtæjja jìh vætnoelohkehtæjja, jìh dejtie barkojde aktanadtème. Jìh numhtie barkem. Manne soptsesem soptsestem, v.g man åvteste ibie edtjh hievnìem bovvestidh. Manne soptsestimmièbuertiem darjoem gusnie doh dåahkah jìh dyjrh biejem man bijre edtjem soptsestidh. Naan aejkien guelpesne tjahkesjem. Manne soptsestimmiètjoevkesem båaltajahtam jìh mov soptsestimmiètjohpem tsaakam. Voestegh dejtie maanide gihtjem mejtie dah dam soptsesem govleme, jìh maam dah dan bijre ussjedieh. Dan mænngan soptsestem jìh dejtie dåahkide jìh dyjride buertesne jallh guelpesne nuhtjem. Soptsesen mænngan mijjeh vytnesjibie jallh måaladibie, jallh raajroeh jìh laavlomh tjæelebe. Mijjeh voelebe, gårrobe, lijmesjibie jìh bietskiedibie. Jis soptsesè lea hievnien bijre dellie hievnìem vytnesjibie, dam måaladibie, dan bijre laavlobe jìh hievnieraaajroeh tjæelebe.

Mov lea soptsestimmièvoesse aaj gusnie mov Leah gellie ovmessie soptsesesh, dåahkah jìh dyjrh. Men maanah eah åadtjoeh dejnie stååkedidh. Dìhte voesse lea barre dejtie soptsesidie tjatnan. Eah åadtjoeh mov dåahkijste vïssjehtovvedh. Edtja luste domtedh goltelidh maam manne edtjem vuesiehtidh jìh soptsestidh. Maanah joekoen lyjhkoeh gærjaj namhtah barkedh.

BIGKH HIEVNIEM

Vytnesjh hievnieh. Nuhtjh tyjtem, strientjem, gierkieh (perler), moerh, gierkieh, piprenserh jallh saacht maam dijjieh utnede. Dah dyjrh åadtjoeh maaje jijtsh voeth utnedh. Nuhtjede dijen hievnieh jïh teaterem jallh dåahkateaterem dejgumie darjodh. Soptsestallede gosse maanah vytnesjeminie. Elli-Kari Pavvalen mielen mietie maanah hijvenlaakan goltelieh gosse gïetigumie berkïeh jïh maam akt darjoeh:

Dïhte mäjhta gosse tjahkesje vuertieminie aelkedh miesïeh mïerh-kesjidh. Tjahkesjeminie mij akt gïetigumie darjoeminie, soptsesem goltelemïnie jïh vuertieminie gosk krievvie geadtan båata.

JOEJKH LASTEMOEJEGEM

Smaave åhtehts Leah luste joejkedh, jïh hijven dejgumie aelkedh jis maanah ånnetje skabroen vueleste. Jörgen Stenberg raereste lastemoejegevuelien bijre. Dïhte lea Jïemhteste/ Åarjel Västerbottenïstie.

Åadtjoe soermigumie stååkedidh, kråahpem nuhtjedh jïh vuesehtidh guktie lastemoejege svæhtja. Smaave maanah sijhtïeh abpe kråahpem nuhtjedh, jïh dellïe vihkeles baajedh dejtïe åadtjodh dam darjodh juktïe dyjrem tjïertestidh. Joekehtse hov lea jis tjåadtjoe goh saejhtïeklaahkïne jallh jis svihtjebe. Tjoejenassh eah barre njaelmïen tjïrrh båetïeh.

VUELIE

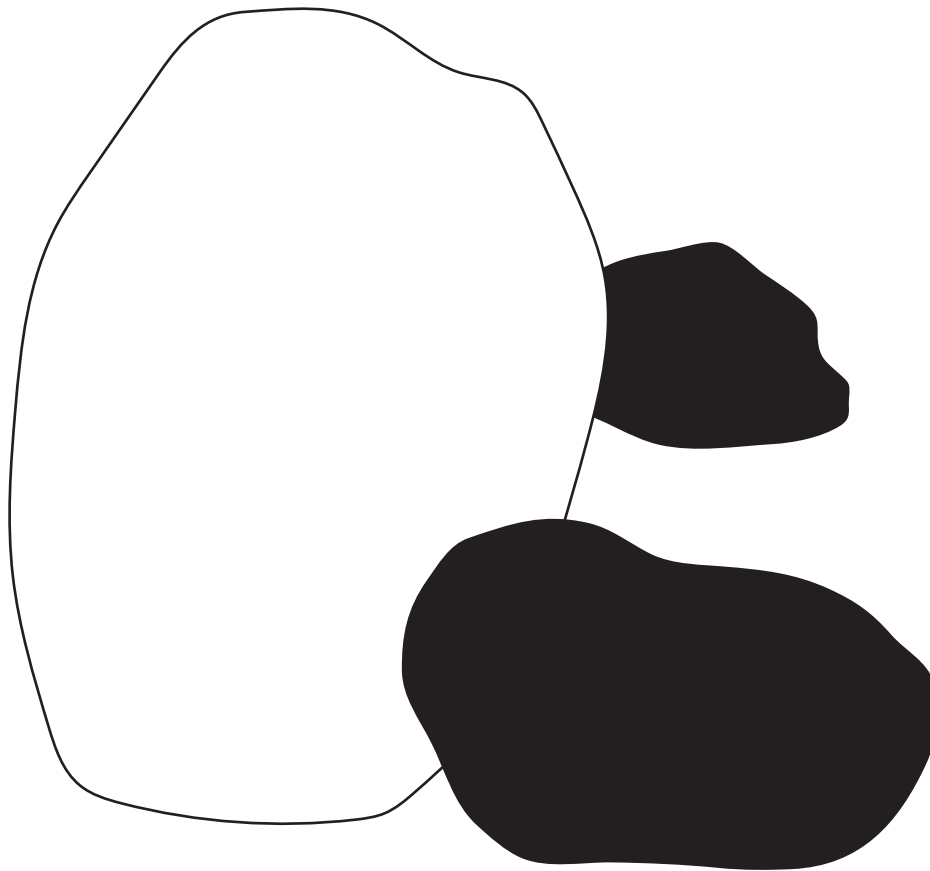
LÏERH DYJRIVUELIEH, NINA NORDVALL VAHLBERG

- Aelkieh aelhie dyjrevueline mij lea maanide sjiehtedamme.
- Joejkh dan hijven datne maahtah, jïh baajh abpe kråahpe meatan årrodh. Baajh maanide joejkedh gosk vuelie lea »tjihkedamme«. Iemielaakan sjædta gosse maanah datnem heerieh.
- Gosse maanah liereme dam voestes dyjrem joejkedh, pryövvh jeatjah dyjrevueliem. Molsedh dej gaskem. Gihtjh: guktie Njåemelen vuelie tjoeki? Gosse naakene aalkoem måjhtajamme, dellie joejkh vueliem dallah. Haarjanidie ektesne juktie mujhtedh guktie dejtie vuelide aelkieh.
- Raeresth maanide dah maehtieh sisnjelds guvviem vuartasjidh mij viehkehte mujhtedh guktie vuelie lea. Svihtjeme maahta dejtie viehkiehtidh aelhkebe mujhtedh guktie melodije lij.

Daennie laavenjassesne dijjeih ojhte aalkeme joejkedh. Eah gaajhkesch daarpesjh seammalaakan joejkedh. Vihkielommes dah maanah dyjrem demtieh jïh sijen jïjtsh sisnjelds guvviem utnieh jïh domtesem destie. Hijven unnemes maanide voestes aejkien göökte dyjrh lieredh, dellie tjjelke sjædta guktie voestes vuelie joekehtahta duhtie mubpeste, jïh ahte dah ojhte dejtie dyjride buerkiestieh.

SOLVEIG LABBA RAERESTE:

- Soptsestimmetjohpe vuesehte: Daelie manne soptsestæjja!
- Rïesh buertiem jallh guelpiem juktie soptsesasse sjeahta.
- Båaltajehtieh soptsestimmetjoevkesem. Dïhte vuesehte maanah edtjeh soelkedidh jïh goltelidh.
- Gosse manne soptsesem dellie im maanide vuartesjh, barre mov dåahkide jïh dyjride vuartesjem jïh mov soptsestimmetbuertiem. Manne dam darjoem juktie maanah edtjeh soptsesem dåeriedidh. Dïhte nov goh mijjeh aernien bijre tjahkesjeminie jïh dâllese vuartesjeminie.
- Jis maanah eah saemien maehtieh maahtah dyjri nommh gellie ovmesse gïelide jiehtedh. Maahtah aaj dejtie nommide stoerre pæhpierasse tjæledh jïh lissine såemies raajesh tjæledh.

Uldah

Gieries maana gellie nommh utnieh. Noerhtesaemien gïelesne dïhte gohtje uld-dat, jïh julevsaemien dajvesne gadniha. Gufihhtarar lea jeatjah baakoe jallh hãldi. Joekehts dajvide joekehts baakoeh jïh jïjtsevoeth nuhtjïeh dejtïe voejenasside mah mijjen almetji baalte jïelïeh. Daamtaj dah leah jãartan nuelesne. Soptsestæjja jïh daajhtije Maj-Doris Rimpi jeahta gadniha lea gaajhkene lehkesne jïh soptsesh dej bïjre sãârne guktïe mijjïeh edtjebe dejtïe jããhkesjidh jïh seahkaridh:

Ibie gãessie gænnah åadtjoeh bahke tjaetsiem jãartese gurkedh. Dïhte edtji jãaskoestidh juktïe ibïe edtjh dejtïe bãeltedh mejtïe leah jãartan nuelesne. Manne ussjedem dïhte vuesehte guktïe mijjïeh eatnaminie jïelebe, edtjebe mojhteslaakan dãemïedidh. Dellïe ojhte dam mijjïeh lïerehtïbie.

AELHKIE DEERPEGH

Nuhtjh soptsestimmetjohpem. Nuhtjh gæstetjem jallh prïhtjhvoessem. Tjælieh ovmesse soptsesi, vueliej jïh laavlomi nommh pæhpieradtjide. Bïejh dejtie tjohpen, gæstetjen jallh voessen sïjse. Baajh maanide pæhpieradtjem sigkedh. Mejtie aaj voesstje deerpegigujmie? Snjearah, hievnieh, tjæervieh. Baajh maanah sisvegem vytnesjidh. Gosse smaave gaagkoeh, gierkieh jallh stâåkegaevnieh nuhtjeh soptsese stoerre teaterinie sjædta aelhkie dïrregigujmie.

Raerieh

Jis manne aehtj-aahkan gonnoeh aehtj-aajjan bijre ussjedem jih mov aehtjien jih dan ærpeni bijre, dellie soptsese gellien aejkien goh teatere. Dah varki tjuedtjelin jih vuesiehtin. Jis naakene biernine gymhpeme aktene soptsesisnie dellie naakene gæmhpoeki gosse soptsestin. Gosse eadtjohke sjïdtin dellie ellies teaterevuesiehtimmine sjïdti. Dah gielh heerin jih jïtsevoeth aaj. Dah hov iktesth ovmesse gieligujmie giæhtelin.

– MIKAEL PIRAK

Lohkembraerie

Jaepien 1976 Marry Ailonieida Somby gærjam tjeeli man nomme Ámmul ja alit oarbmaelli. Dïhte voestes maanagærja noerhtesaemien giælesne. Dïhte lea dej jåartannuelien almetji bijre jih lea joekoen garmerdes soptsese mij lea byjresedeerjeldahken bijre jih guktie mijjeh eatnemen vierhtieh reerebe. Gærja aaj årjelsaemien giælesne gååvnese. Gærjan nomme Ammul jih plaave aajkohke.

ELLI-KARIN PAVVAL VUEKIEN BÏJRE GUKTIE GIJHTEDH

Gosse maam akt vaeltedh, edtja gihtjedh. »Åadtjoem?«. Seamma gosse edtja åarajidh. »Åadtjoem daesnie åarajidh?«. Dellie hijvenlaakan åara. Ih daarpesjh dam reegkesgieline jiehtedh, men jïjtsasse dam ussjedidh. Seammalaakan gueline jih gaajhkh mah eatnamistie åadtjoeh. Ih åadtjoeh gaajhkem vaeltedh, tjoerh ånnetje laehpedh aaj. Gosse maam akt vaalteme, dellie gæjhta. Gosse sijjiem laahpeme gusnie orreme, dellie aaj vihkeles gihtedh. Tjaebpies vuekie numhtie darjodh – gihtedh jih gihtjedh.

Saajve

Saajvh abpe Saepmesne gââvnesieh. Mejtie maanah naan saajvejaevrie, vaerie jallh jeatjah sijnie sijnien lihke utnieh maam saajvejaevrine, saajvevaerine jallh saajvesijjine gohtjesuvvieh. Saajve lea vaarjelimmievoejkenes. Sijjieh gusnie saajvh gââvnesieh leah aejlies. Saajvejaevrieh soptsesinie lin guektiengierties betnieh, jïh lin âlvoes gualijes. Saemien gielesne gellie diejvesh mah maanide lierehtieh sjeavohth ârrodh eatnamisnie, jïh dagkeres soptsese dam lierehte, ij rajjedh men seahkaridh, jïh maehtedh goltelidh. Ij leah gaajhken aejkien aelhkie saajvesæjjan maanajgumie bâetedh. Dellie aernie mahta saajvejaevrien bijre mojhtestidh. Dâlles aaj sjïere sijnem âtna gosse soptsesh soptsestibie. Dâllen bijre tjahkasjidh lea seadtoes. Iemie sjædta soptsesh soptsestidh âlkone jallh derhvie-gâetesne gosse iemielaakan gievlesne tjahkesjeminie.

DÅEREDH JOEJKEDH

Sara-Helén Perssonen laavenjasse:

Veeljh vueliem datne lyjhkh. Goltelh dam gellien aejkien. Akten aejkien jih vihth. Minngemosth mahtah meatan årroth joejkedh dan varki gosse tjojenassefijle aalka. Juktie dellie dihte dov lihtsi jirremisnie dabranamme. Gosse gellien aejkien vueliem goltelh, dellie mij akt orre fierhten aejkien aajhtsh. Dan mænngan mahtah meatan årroth joejkedh. Manne provhkem goltelidh dam maam sijse spealadamme jih seammasienten meatan årroth aalkovistie joejkedh. Numhtie darjodh lea hijven daáarjoe, jih domth datne buektehth vuelien sijse, jih olkese njulhtjedh. Dellie silleste sillese lierh. Tjiehtjelisnie tjakasjidh ij leah gaajhken aejkien bööremes sijjie. Vaedtsieh vuelien sæjjan. Dállen bijre, ålkone, nov amma gellie jeatjah sijjeh aaj gäävnesieh.

DÅLLESE VUARTASJIDH

Dijjeh maehtede dállem ektesne biejedh jih baajedh maanah meatan årroth dálllem geehtedh. Jis idie naan dállsesijjiem utnieh, maehtede dállsesijjiem akti-vyöki tseegkedh. Gosse aalka soptsesem soptsestidh dellie dihte mij soptseste dálllese vuartesje gosse soptsesteminie. Dellie dah maanah aaj dam bätieh darjodh. Dihte raeffiem vadta gosse ih daarpesjh soptsestæjjan tjelmiej sijse vuartasjidh.

AERNIE

Solveig Labba soptseste:

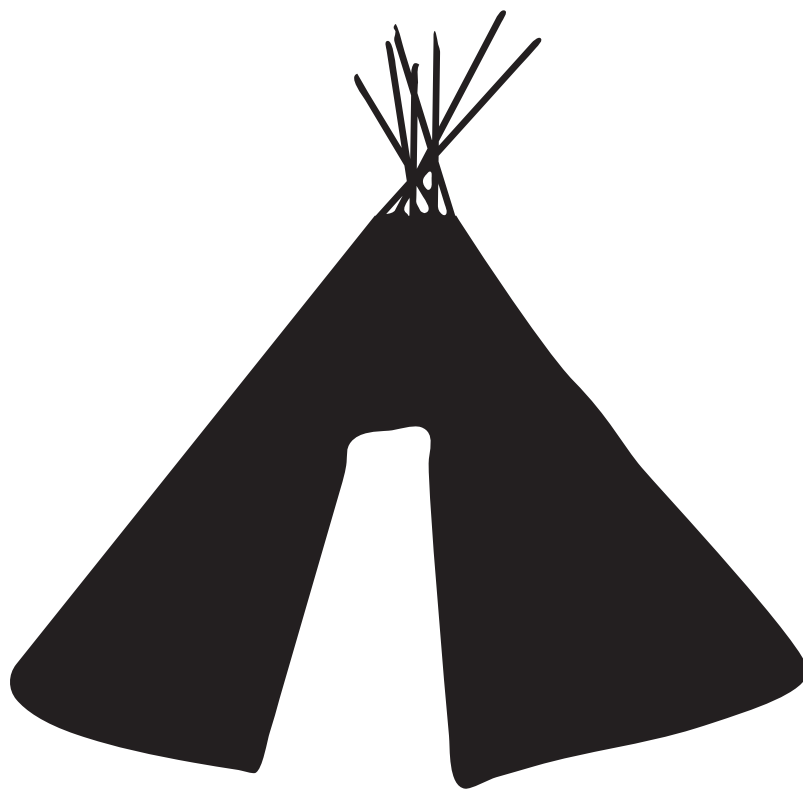
Derhviegäetien aernie iktesth mijjen gærjagåetine orreme. Desnie meehtimh soptsesh jïh dååjresi bïjre goltelidh mejtie mijjen voeresh lin dååjrehtamme. Dålle-bealesne dah soptsesh maanide jaksin. Dålle-bealesne dah soptsesh histovrijen tjïrrh mijjen aajkan fealadamme. Jis ih dov Leah dan gellie soptsesh jïjtje, gihtjh almetjh dov bïjre. Tjælieh maam dah voeresh soptsestieh jallh lierh dejstie gellie saemien gærjijste mah gååvnesieh.

MAAM AKT DAMTIJIDH

Jörgen Stenberg soptseste man vihkeles dajvi aerpievuekieh Leah:

Gaajhkh maanah Leah dajvese gârredamme. Jalhts ij naan vuelieh fuelhkesne gååvnesieh, dellie kaanne naan dajvevuelie jallh vuelie jeanoen jallh dyjren bïjre mah dah daejrieh. Vuelien smaarehtjïerth jïh vuekieh dejtie åvtese buektedh dælie gaarveneminie. Maahtoe vætnoen bïjre ennje gååvnese, mijjen dajvi aerpievuekieh ennje utnebe. Men aerpievuekieh vuelien bïjre desnie jeenje gaarvanamme jïh gellie dajvi aerpievuekieh bårhte. Haesteme pedagååkide vueliem dan individuelle daltesasse buektedh. Vihkeles hov voejhkelibie.

Seammasïenten gaajhkh oksh joejkemasse Leah hijven. Maahta Jon-Henrik Fjällgrenem årrodh jallh saagt giem, vihkeles hov oksem rïhpestidh. Jïh maahta gujht joejkedh jalhts ij naan tjojenassem olkese luejhtieh. Maahta lieredh joejkedh jalhts datne dov åejjien sisnie joejkh. Manne sïjhtem tjïertestidh ij Leah daerpies learohkh tjærieh meatan årrodh joejkedh. Maam akt lieredh Lea guhkies liereme. Vihkeles oksem joejkemasse rïhpestidh.

Staaloe

Muvhth soptsesh Leah skaepiedamme juktie isvelihks maanide årrodh. Dellie dah vaahrijste steerieh nov goh dulvies jeanoeh, johkh jïh jaevrieh. Saepmesne tjáhtjerávga /tjaetsieraavkem gáávnesse. Mijjeh dan bijre soptsestibie gosse síjhtebe maanah edtjeh vaarege jaevrijste årrodh. Staaloe lea jeatjah gaagkoeh man bijre soptsestibie. Soptsesh dan bijre síejhmemes, jïh gellie ovmessie versjovnh gáávnesieh. Staaloe nuhtjesávva juktie maanah eah edtjh ov-luvrege årrodh jallh gáhkese haajpanidh. Dej baltehkesoptsesi tjírrh maanah aaj lierieh soelkedidh. Dah unnebe maanah gujht Staaloeem lyjhkoeh. Luste hov naakene gáávnesse mij lea dan veaksehke jïh dan jáasoeh!

GUKTIE MAANAH STAALOEM NULLIEHTIEH?

Soptsesch Staaloen bijre mahte gaajhkine saemien soptsestimmesgærjine gââvnesieh, jih orre abpe tjjem bætieh. Baajh maanam jijtse soptsesem Staaloen bijre hæhtadidh. Guktie edtjeh Staaloen nulliehtidh? Dah åadtjoeh soptsestidh maam sijhtieh. Men dah tjuerieh jiermiegåbpoe Staaloste årrodh jih buektiehtidh baataridh.

EKTIESOPTSESE

Lohkh jallh soptsesh Staaloen bijre, jih juekies soptsesem ovmesseie boelhkide. Vaeltieh stoerre guhkies paehperem jih biejh dam gualpan. Dellie juekiejidie dæhkide. Fierhten dæhkie edtja boelhkem soptsesistie guvviedidh. Gosse dijen ovmesseie guvvieh tjåanghkan biejemede edtja Staaloesoptsesinie sjidtedh aalkoevistie galhkovasse.

STAALOEN VAARJOEH

Vaarjoeh Staalose ij daarpesjh dan geerve årrodh. Staaloen ajve ånnetje silpe mij klienjede jallh tjirrene ååredæjjam. Jallh guktie dijjieh sijhtede Staaloe edtja vååjnedh? Gihtjh maanah guktie dah sijhteme Staaloen gåårvedidh? Maanah lyjhkoeh rovnedidh. Baajh dejtie meatan årrodh. Dah bætieh goltelidh gaahpoehnjaelmine gosse rovnedamme.

Raerie

VESTIESLAAKAN DARJODH

*Manne sijhtem edtja maaje buektiehtidh dan vestieslaakan jijtjemse
tjierstedh goh gaarede. Maahta mentaale haestieminie årrodh
luejhtedh maam akt tjaebpieslaakan darjodh jïh guarkedh ulmie
joekeminie maahta mij akt vesties årrodh. Dïhte buektehte domtesh
åvtese buektedh tjojenassi tjïrrh jïh ij gaajhken aejkien dam tjaeb-
piemassen mietie ohtsedidh. Dïhte maahta gaajh geerve årrodh dejtie
mejtie liereme eensilaakan laavlodh. Dejtie mejtie liereme guktie dar-
jodh jïh kuvsjh vaadtseme. Geerve dellie dam maahtoem luejhtedh.
Stuerebe haesteme dan båeries datne Leah.*

– JÖRGEN STENBERG

Tjoejhke

Gåavnese naan jeatjah ohtje dyjretje mejnie mijjeh dan jeenjem aktine libie goh tjoejhke? Maanah åhtehtsijstie billieh. Ij leah viehkine dellie dej ovmessi dyjri funksjovnh buerkiestidh nov goh tjoejhke gohtje båtsoeburrien bööremes triengke. Tjoejhki namhtah dellie idtjin bovtsh tjåanghkenh giesege. Gærja man nomme Suga suga su maam Elisabeth Gaup lea tjaaleme (DAT 1989) lea joekoen gaaltije gusnie laavlomh jñh væjsehkevoetem gaajhki bijre, tjoejkh jñh stuerebe dyjrh aaj.

Luste hov lea soptsesh darjodh jñh åhtehtsidie joejkedh! Dah jeenjem tjuejeh jñh leah joekoen karakteristihke jñh sjïere.

ÅHTEHTSI NOMMH OHTSEDIDH

Dah åhtehtsh gaajelaaketje jîh gieltegs nommh utnieh. Dijjeh mahtede nommh dejtje åhtehtsidie bëjedh jîh åenehks tjihtesh jîh onn ohtje soptsesh dej nommi bëjre tjaeledh. Dovne maanah mah eah saemien maehtieh, maehtieh dejtje saemien nommide nuhtjedh.

TJÖEJKEM JÖEJKEDH

Voehkelh tjoekjen tjoenenassh heeredh. Datne mij lea geerve maahtah aelkedh jis eah maanah doesth. Pleenth baakoeh tjoekjen tjoejigujmie jîh aelkieh joejkedh goh »tjoekjen ietnie hojlelo«. Baajh tjoekem maaneste maanese fealadidh vueline viehkine. Dah maanah åadtjoeh veeljedh giën nelnie tjoehke edtja tjihkedidh. Dan mænngan mubpie maanan vâaroe tjoekem bætijen maanese joejkedh. Dah maehtieh aaj jeatjah saemien nommh tjoehkese nuhtjedh jallh jeatjah åhtehtsh mah gurrieldieh nov goh tjovrehke, bieljie-skorpedahke j.n.v. Sjihtesjh tjoenenasside disse misse man stoerre åhtoe lea jîh aaj åhtoen plieride. Baajh dejtje ovmesse åhtehtsidie maanaj gaskem gurrieldidh.

MOJHTESETJEAHPOE GAAJHKIDE SJIEHTIEH

Sara-Helen Persson raereste:

Joejkeme ij barre musihketæjmosne sjehtieh. Juktie joejkeme lea vuelle soptsestidh jñh mujhtedh jñh dellie sjeahta dam jeatjah faagine aaj nuhtjedh. Numhtie joejkeme æsie abpe skuvleste sjædta. Histovrijetæjmosne mahtede vuellejgumie barkedh mah ovmesse deahpadimmiej bijre soptsestieh mah dej beeli deahpadin. SO/NO-faagide mahtede vuellejgumie barkedh mah eatnemen jñh dyjri bijre soptsestieh. Religijovnemaahtosne mahtede soptsestidh vuelien bijre jñh maam dihte sæjhta jiehtedh saemide religijovnesne. Saemien ööhpehtimmesne mahtede vuelieh goltelidh juktie saemien gielem goltelidh. Guvviedimmesne mahtede vuelieh goltelidh jñh domtedh magkerem domtesem vuelleste åadtjodh. Jñh dam guvviedidh jallh mij akt domtesistie skaepiedidh.

Jis dijjieh vætnojne barkede, soptsestidie iebni bijre. Moere gubpede dihte båata? Maam doh tjaalegh soptsestieh mejtie dijjieh tjaalehtjidie? Mij nommide dejtie ovmesse tjæervide? Baajh dah soptsesh vætnoen sijse dæriedidh.

Galhkuvebaakoe

*Maahtoe edtja boelveste boelvese juhtedh. Baajh voeres almetjem
soptsestidh. Gaajhkene lehkesne naakene gâavnese mij maahta
soptsestidh. Saaht gusnie dijjieh lidie, goltelidie maam dah voeresh
utnieh soptsestidh. Vihkeles aelkedh dej unnemes maanajgujmie
barkedh. Jis dejtie gihtjede jis sijhtieh meatan årrodh, dellie nov
amma dah dam sijhtieh. Manne amma dam jahkam.*

– ELLI-KARI PAVVAL

Giehttogiella lea vuelie j̄ih soptsestæjaprosjekte mij lea bijre jarkan Sverjen raedtesne Saepmeste fealadamme j̄ih skuvlh, gærjagåetieh j̄ih festivaaline m̄inneme. Prosjekten ulmie lea vuelieh j̄ih saemien soptsesh bielie maanaj j̄ih noeri aarkebiejjeste darjodh.

Vuartesjh:

WWW.TJALLEGOAHTSE.SE/GIEHTTOGIELLA-JOJK-BERATTANDE
vuelie goerehtimmieh, laavenjassh j̄ih soptsesh

BERTIJE Tjållegoahte, 2023

REDAKTÖÖRE Elin Anna Labba och Naomi Aira

Jarkoestimmieh

ÅARJELSAEMIEN Åse Klemensson

JULEVSAEMIEN Lisa Gælok

NOERHTESAEMIEN Kari Utsi

ILLUSTRASJOVNH Ateljé Grotesk

GRAFIHKEN HAMMOE Ateljé Grotesk

TRYGKESOVVEME Livonia Print, 2023

ISBN 978-91-988934-3-4

TJÁLLEGOAHTSE
FÖRFATTARCENTRUM SÁPMI

**ALLMÄNNA
ARVSFONDEN**

ALMETJH MAH LEAH MEATAN

Solveig Labba

Nina Nordvall Vahlberg

Elli-Kari Pavval

Sara-Helén Persson

Mikael Pirak

Åsa Simma

Jörgen Stenberg

Krister Stoor

Jannie Staffansson

